

Конспект лекції 12.

Змістовий модуль 5. Інформаційні послуги.

Тема 13. Поняття та загальна характеристика інформаційних послуг.

Мета лекційного заняття: дати уявлення про інформаційні послуги та про договори про надання інформаційних послуг; визначити предмет різних видів договорів про надання інформаційних послуг, їх сторони, форму; охарактеризувати права та обов'язки учасників інформаційних послуг, розкрити особливості захисту прав учасників інформаційних відносин.

План:

1. Інформація та право на інформацію як основа договірних відносин з надання інформаційних послуг.
2. Поняття та загальна характеристика інформаційних послуг. Договір про надання інформаційних послуг.

Рекомендовані нормативно-правові акти:

Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 №2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Термін «Інформація». Термінологія законодавства. Офіційний сайт Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/11563>.

1. Інформація та право на інформацію як основа договірних відносин з надання інформаційних послуг¹

Інформація є категорією, яка стосується багатьох сфер суспільного життя, врегульованого нормами права. Це багатофункціональний об'єкт, що створюється й застосовується в усіх сферах діяльності і забезпечує виконання багатоманітних функцій і завдань, що постають перед найрізноманітнішими суб'єктами – органами публічної влади, фізичними і юридичними особами, соціальними утвореннями тощо. Зокрема, інформація є одним з об'єктів цивільних правовідносин, а, отже, повсякденно стосується чи супроводжує осіб приватного права.

В Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), вміщується чимало норм, в яких згадується про інформацію чи про реалізацію та захист права на інформацію. Врегулювання в нормах ЦК України пов'язане з:

- 1) означенням того, яка інформація є: а) відкритою (ч. 2 ст. 50); б) комерційною таємницею (ст. 505);
- 2) означенням того, яка саме інформація має бути зазначена в тому чи іншому випадку (наприклад, щодо найменування юридичної особи, ч. 1 ст. 90);

¹ Болокан І. В. Інформація та право на інформацію: цивільно-правове регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. №90. Ч.2. С. 16–22. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.2>

3) акцентуванням на наявності права на інформацію, врегулювання специфіки його реалізації та захисту (ч. 1 ст. 94, п. 5 ч. 1 ст. 96-1, п. 5 ч. 1 ст. 116);

4) акцентуванням на наслідках порушень, пов'язаних з наданням чи ненаданням певної інформації (ч. 2 ст. 94, ч. 3 ст. 182);

5) закріпленням обов'язків: а) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію тими чи іншими особами (п. 3 ч. 1 ст. 117); б) оприлюднювати чи надавати ту чи іншу інформацію (ч. 2 ст. 118, ч. 2 ст. 182; ч. 5 ст. 588); в) охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль, яка надана органам державної влади з метою отримання від них встановленого законом дозволу на певну діяльність, а також не розголошувати (за загальним правилом) цю інформацію (ст. 507); г) відшкодувати збитки, що виникли внаслідок невиконання обов'язку надати певну інформацію (ч. 5 ст. 588);

б) виокремленням інформації як одного з об'єктів цивільних прав (ст. 177);

7) визначенням, що є інформацією в розумінні ЦК України (ч. 1 ст. 200);

8) абстрактним посиленням на законодавство, яким регулюються питання порядку використання інформації та захисту права на неї (ч. 3 ст. 200);

9) закріпленням права суб'єктів відносин у сфері інформації вимагати усунення порушень прав та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями (ч. 2 ст. 200);

10) закріпленням права на спростування певної недостовірної інформації; встановленням суб'єктів, які мають право на спростування такої інформації і суб'єктів, які мають спростовувати недостовірну інформацію; закріпленням права на відкликання документу, в якому міститься недостовірна інформація; закріпленням імперативних правил про здійснення спростування недостовірної інформації незалежно від вини особи, яка її поширила та здійснення спростування недостовірної інформації в такий же спосіб, у який вона була поширена (ст. 277);

11) закріпленням права фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування майнової та (або) моральної шкоди та винятків з цього загального правила про відшкодування (ст. 280);

12) згадуванням про способи передавання інформації (абз. 1 ч. 1 ст. 207);

13) встановленням спеціальної (скороченої) позовної давності (1 рік) до вимог про спростування недостовірної інформації, поміщеної у медіа (п. 2 ч. 2 ст. 258);

14) окресленням випадків заборони судом розповсюдження тієї чи іншої інформації, якою порушуються особисті немайнові права фізичної особи (ст. 278).

Безпосереднє ж врегулювання права на інформацію здійснюється у ст. 302 ЦК України. Насамперед відзначимо, що стосується вона лише фізичних осіб, адже в абз. 1 ч. 1 ст. 302 йдеться про право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію саме ними. Відповідь на питання чи є таке нормативне регулювання доцільним є позитивною, зважаючи на місце розташування цієї статті (Книга 2, що стосується особистих немайнових прав фізичної особи, і

безпосередньо Глава 22, що присвячена особистим немайновим правам, що забезпечують соціальне буття фізичної особи). Крім цього, юридичні особи завжди діють через фізичних осіб, які складають керівні органи. Інше питання, що юридичні особи є окремими самостійними суб'єктами цивільного права, зокрема й в частині відповідальності, і може поставати питання про доцільність виокремленого врегулювання різних аспектів права на інформацію, його реалізацію та захист й щодо юридичних осіб. Натомість це питання є частково врегульованим у ч. 1 ст. 91 «Цивільна правоздатність юридичної особи», в якій йдеться про те, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині.

Як вже зазначалось, у ЦК України здійснюється посилавання на законодавство, яким регулюються питання порядку використання інформації та захисту права на неї. Тобто у сьогоденному нормативному формулюванні використовується абстрактна вказівка на закон загалом, без уточнення того, який саме це закон, а, отже, по суті, здійснюється лише вказівка на різновид нормативного акта – закон (нормативне формулювання: «порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється законом» (ч. 3 ст. 200)). Це можуть бути як норми ЦК України, так і норми спеціалізованих та інших законодавчих актів. Одним із спеціалізованих законодавчих актів є Закон України «Про інформацію». Цей Закон охоплює більш широке коло можливих дій, пов'язаних з інформацією (нормативне формулювання – «основні види інформаційної діяльності»), адже в ньому йдеться не лише про збирання (надана законом можливість набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації), зберігання (забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв), використання (можливість задовольняти інформаційні потреби будь-яким незабороненим чинним законодавством способом) та поширення (можливість розповсюджувати, реалізовувати у встановленому законом порядку документовану або публічно оголошену інформацію), а й про створення, одержання, охорону та захист інформації (преамбула та ст. 9 Закону України «Про інформацію»). У зв'язку з наведеним доцільним є розширення змісту ч. 3 ст. 200 ЦК України, яка «відсилає» до спеціального законодавства лише у питаннях використання інформації та захисту права на неї.

Визначення «інформації» в ч. 1 ст. 200 ЦК України та ст. 1 Закону України «Про інформацію» у всі періоди їх дії були тотожними. У попередніх редакціях відповідних норм у ЦК України та в Законі України «Про інформацію» нею (інформацією) визнавалися документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Законом України № 2938-VI від 13.01.2011 р., яким була змінена редакція Закону України «Про інформацію» та внесені зміни у ч. 1 ст. 200 ЦК України, інформація визначається як «будь-які відомості та/або дані, які можуть

бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Питання про доцільність дублювання норм у загальному (в нашому випадку ч. 1 ст. 200 ЦК України) та спеціальному (в нашому випадку абз. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію») законах є дискусійним. З одного боку, такі дублювання збільшують обсяг нормативних актів (у нашому випадку ЦК України). Натомість, з іншого боку, це є базовим поняттям для характеристики відповідного права, і доцільним є надання можливості ознайомлення з визначенням відразу в межах відповідної загальної норми задля уникнення витрат часу на пошук та ознайомлення з визначенням у спеціальному акті. Тим паче, що формулювання бланкетного посилання за обсягом у цьому конкретному випадку буде таким самим, як наведення самого визначення. Отже, таке дублювання поняття «інформація» у ч. 1 ст. 200 ЦК України та ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію» вважаємо виправданим.

Суб'єктами інформаційних відносин у ст. 4 Закону України «Про інформацію», крім фізичних осіб, визнаються також об'єднання громадян, юридичні особи та суб'єкти владних повноважень. За змістом ч. 2 ст. 200 ЦК України, суб'єкти відносин у сфері інформації можуть вимагати усунення порушень своїх прав та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями. Питання відшкодування майнової та моральної (немайнової) шкоди регулює ціла низка норм ЦК України. Тобто, всі ці питання також перебувають у сфері регулювання цивільного права.

Продовжуючи характеристику права на інформацію, врегульованого у ст. 302 ЦК України, зазначимо, що далі в ч. 1 цієї статті встановлюється певний виняток щодо реалізації компонентів відповідного права (збирання, зберігання, використання, поширення інформації) – необхідність отримання згоди фізичної особи на такі дії щодо інформації про її особисте життя, та виняток із цього винятку – все це можливо здійснити й без згоди фізичної особи, але це, по-перше, має бути закріплено в законі (як і в наведеному вище випадку, у цій нормі також вміщується загальна вказівка на різновид нормативного акта, а не конкретизація, якого саме закону), а, по-друге, окреслюються пріоритети, яким поступається право окремої особи, – інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (абз. 2 ч. 1 ст. 302 ЦК України). У первісній редакції цієї статті встановлювалась заборона збирання інформації, яка є державною таємницею або конфіденційною інформацією юридичної особи. Доцільність вилучення цього речення є очевидною, адже вся наведена норма, виходячи з її змісту, стосувалася лише фізичних осіб. Вона якраз і є (була) тим винятком з прав, які можуть бути поширені й на юридичних осіб, адже поняття «особисте життя» притаманне лише першим і жодним чином не може бути поширене на юридичних осіб.

Як вже вказувалось, у ЦК України окремо акцентується лише на певних діях, пов'язаних з інформацією. Так, зокрема ч. 2 ст. 302 присвячена питанням поширення інформації фізичною особою, які пов'язані: 1) з встановленням

обов'язку фізичної особи, яка поширює інформацію, переконатися в її достовірності (загальне правило); 2) закріпленням винятків із цього загального правила (якщо інформація отримана фізичною особою з офіційних джерел, приблизний і загальний перелік яких наводиться у цій нормі – інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), коли фізична особа не лише не зобов'язана перевіряти її достовірність, але і не є суб'єктом відповідальності в разі її спростування. Первісна редакція цієї статті (ч. 3 ст. 302 до її зміни Законом № 3261-IV від 22.12.2005 р.) вміщувала більш деталізований перелік, в якому акцентувалось на: а) суб'єктах (було – «посадові та службові особи при виконанні ними своїх обов'язків», наразі – «органи державної влади та органи місцевого самоврядування»); б) джерелах, в яких розміщувалась інформація (до інформації, яка міститься в офіційних джерелах, попередня норма відносила звіти, стенограми, повідомлення засобів масової інформації, засновниками яких є відповідні державні органи або органи місцевого самоврядування); 3) закріпленням умови, за якої на неї не поширювався цей обов'язок і діяло правило про відсутність відповідальності (мало бути посилення на джерело інформації, яке є офіційним джерелом).

Крім вже зазначених аспектів у ЦК України здійснюється врегулювання в окремих статтях особливостей реалізації фізичною особою права на інформацію, що пов'язана з певними сферами життя, абсолютна більшість яких не може бути поширена на юридичних осіб через їх специфіку. Наприклад, реалізація права на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285); реалізація права та встановлення заборон, що стосуються таємниці про стан здоров'я (ст. 286); реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, яке включає право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право на збирання та поширення відповідної інформації (ст. 293); реалізація права на таємницю кореспонденції (ст. 306).

Гарантії права на інформацію, які поширюються як на фізичних, так і на юридичних осіб, зафіксовані у ст. 6 Закону України «Про інформацію». Так, право на інформацію забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та медіа про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію (ч. 1 ст. 6). У цій же статті встановлюються й обмеження в реалізації цього права. Так, право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою

запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 2 ст. 6). Як бачимо, норми спеціалізованого закону є ширшими за змістом у відповідному питанні, що є зрозумілим та виправданим. Не вбачаючи необхідності дублювати їх у ЦК України, вважаємо натомість доцільним закріплення в абз. 2 ч. 1 ст. 302 ЦК України посилання на спеціальну норму, адже остання є більш деталізованою.

Найбільш універсальним засобом захисту права на інформацію є судовий захист, який як один із способів захисту цивільних прав та інтересів перелічений у ст. 16 ЦК України. У питаннях охорони та захисту права на інформацію суд постає і як суб'єкт, який наділений компетенцією притягнення до різних видів юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію, і як суб'єкт, до якого учасники відповідних відносин звертаються за вирішенням спорів. Відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про інформацію», цивільно-правова відповідальність є одним з різновидів юридичної відповідальності (поряд з дисциплінарною, адміністративною та кримінальною), яка передбачена за порушення законодавства України про інформацію. Звернемо увагу на певний недолік змісту відповідного Розділу IV «Відповідальність за порушення законодавства про інформацію», де до відповідальності відношення мають три з п'яти статей (дві інші статті – ст.ст. 28-29 – стосуються питань неприпустимості зловживання правом на інформацію та поширення суспільно необхідної інформації). Вказана глава встановлює підстави звільнення від відповідальності (висловлення оціночних суджень та розголошення інформації з обмеженим доступом, яка є суспільно необхідною), а також в окремій статті (ст. 31) врегульовує питання відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Особливістю цього врегулювання є те, що право на відшкодування матеріальної чи моральної шкоди пов'язано обов'язково з наявністю рішення суду про це (в більшості випадків відшкодування такої шкоди, які врегульовані в ЦК України, окремо лише про такий варіант захисту не йдеться, адже шкода може відшкодуватись й добровільно, без рішення суду). Крім цього привертає увагу обмеженість у нормативному формулюванні у зв'язку з використання сполучника «чи», який доцільно змінити на традиційне та більш широке за контекстом поєднання «та/або». Обмеженням, на наш погляд, є й заборона для суб'єктів владних повноважень-позивачів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Таким правом окремо наділяються посадові і службові особи цих суб'єктів.

Загалом, згідно з ч. 2 ст. 7 Закону України «Про інформацію», надання доступу до інформації, усунення порушень права на інформацію та оскарження відмови або бездіяльності щодо надання інформації здійснюються відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру», тобто захист відповідного права здійснюється в порядку адміністративного судочинства. В порядку цивільного

судочинства захищаються, як правило, права, що пов'язані із захистом честі, гідності, ділової репутації, а також права, що пов'язані з медичною сферою. Приклади останнього випадку наводяться в Огляді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, в якому згадуються справи про: надання/розголошення інформації про стан здоров'я особи; надання медичних послуг; організацію та проведення медичних оглядів; організацію та проведення профілактичних щеплень (вакцинації); надання таких видів медичної допомоги, як примусова госпіталізація до психіатричного закладу та репродуктивні технології; виконання/неналежне виконання лікарем своїх обов'язків; пільги щодо забезпечення лікарськими засобами, протезування та надання медичної допомоги; стягнення страхового відшкодування за договором добровільного страхування медичних витрат; відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я у зв'язку з наданням медичної допомоги неналежної якості.

Отже, в ЦК України міститься чимало норм, які так чи інакше стосуються різних аспектів інформації, основними з яких є ті, що: а) регулюють одне з особистих немайнових прав фізичної особи – право на інформацію загалом та право на окремі різновиди інформації або інформації, що стосується певних сфер зокрема; б) встановлюють низку прав та обов'язків суб'єктів інформаційних відносин та будь-яких суб'єктів цивільного права щодо інформації, яка стосується їхньої діяльності або інших суб'єктів цивільного права; в) регулюють питання відшкодування збитків, майнової та немайнової шкоди, пов'язаної з неправомірними діями в інформаційній сфері або поведінням з певною інформацією. «Право на інформацію» в такому його формулюванні в ЦК України, попри розташування відповідної норми у главі, присвяченій фізичним особам, стосується не лише останніх, але й юридичних осіб, що досягається завдяки закріпленню в Главі 7 ЦК України «Загальні положення про юридичну особу» норми про зрівняння фізичних та юридичних осіб у здатності мати цивільні права та обов'язки, за винятком тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Право на інформацію загалом не є таким винятком, натомість більшість положень статті ЦК України, яка присвячена врегулюванню права на інформацію, а також більшість різновидів інформації, про право на які йдеться в нормах ЦК України, стосуються лише фізичних осіб і не можуть бути поширені на юридичних осіб. Отже, можемо констатувати відсутність прогалин в частині закріплення за юридичними особами права на інформацію загалом, натомість недостатньо чітко врегулювання змісту цього права щодо юридичних осіб, розкиданість відповідних норм. Крім цього прогалинами у врегулюванні права на інформацію в нормах ЦК України є: 1) наявність абстрактних посилань на певний закон, яким встановлюються ті чи інші питання дій суб'єктів цивільного права з інформацією, можливостями щодо захисту права на інформацію; 2) звужений, порівняно зі спеціальним законодавством у сфері інформації, зміст дій осіб приватного права, пов'язаних із інформацією.

2. Поняття та загальна характеристика інформаційних послуг. Договір про надання інформаційних послуг²

У ЦК України окремо не регулюються договори про надання інформаційних послуг, натомість цей договір відповідає ознакам, передбаченим главою 63 ЦК України (глава про договори з надання послуг). Окрім цієї глави на відповідні договірні відносини поширюються й норми ЦК України, які стосуються зобов'язального, договірного права, а також норми про правочини.

Оскільки нормативне визначення цього договору наразі відсутнє, а саме у дефініціях договорів завжди відображається й їх предмет, проаналізуємо окремі авторські визначення, які пропонуються науковцями:

– «за договором про надання інформаційних послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати інформаційну послугу, яка отримується у процесі здійснення інформаційної діяльності з пошуку, отримання, зберігання та надання інформації, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором». У цьому визначенні бачимо: 1) розуміння предмету цього договору (інформаційної послуги) як діяльності з пошуку, отримання, зберігання та надання інформації, що, на наш погляд, є неповним переліком. Тобто доцільно дещо розширити його, а також сформулювати його як незакритий перелік за допомогою «тощо», «інші» або подібних закінчень відповідної частини речення; 2) використання основних нормативних ідей (положення ст. 901 ЦК України «Договір про надання послуг») щодо: а) назви сторін; б) загального правила про оплатність та можливість його (загального правила) зміни умовами конкретного договору. Зайвим у наведеному визначенні видається використання характеристики «інформаційна» щодо діяльності (у визначенні – «у процесі здійснення інформаційної діяльності з ...»), хоч і в інформаційному законодавстві (зокрема в Законі України «Про інформацію») також використовується відповідне сполучення;

– «домовленість сторін, за якою одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника (користувача інформаційних послуг) надати інформаційні послуги, результати яких не охороняються як об'єкти права інтелектуальної власності, мають певний корисний ефект немайнового характеру для замовника (користувача інформаційних послуг), а замовник (користувач інформаційних послуг) зобов'язується оплатити виконавцеві інформаційні послуги, якщо інше не встановлено договором». У цьому визначенні привертає увагу: 1) відсутність конкретизації того, що є предметом, адже використання «інформаційні послуги» є можливим за умови, що у подальшому нормативному регулюванні (наприклад у наступних нормах, що присвячені договору про надання інформаційних послуг у відповідній главі або параграфі) буде надано тлумачення змісту цих послуг; 2) акцент на результатах послуг, які не охороняються як об'єкти

² Болокан І. В. Предмет договорів про надання інформаційних послуг: актуальні питання нормативного регулювання. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. №13(54). С. 103–115. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13\(54\)-102-114](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-13(54)-102-114).

права інтелектуальної власності; 3) внесення у дефініцію певних ознак послуг – немайновий їх характер та корисний ефект; 4) використання подвійної назви сторони (у цьому випадку – замовник/користувач інформаційних послуг), що є не зовсім вдалим вирішенням. Назва сторони «замовник» є універсальною і відповідає нормам про договори з надання послуг у ЦК України; 5) використання певних нормативних ідей, зокрема щодо загального правила про оплатність та можливість його (загального правила) зміни умовами конкретного договору.

На відміну від нормативного визначення цього договору, яке, як було вже зазначено, відсутнє (також нагадаємо, що в ЦК України визнається як окремий об'єкт цивільних прав, але чітко не визначається й загальне поняття «послуги»), щодо предмету цього договору – інформаційних послуг, нормативних визначень чимало, що дає нам змогу зорієнтуватись в їх специфіці.

На сайті Верховної Ради (далі – ВР) у розділі «Термінологія законодавства» можемо знайти декілька варіацій нормативних визначень «інформаційна (інформаційні) послуга (послуги)», як у чинних, так і у тих, що вже втратили чинність нормативних актах, аналіз змісту яких дає нам змогу зробити висновок, що під ними розуміються дії (діяльність, певний технологічний процес діяльності) певних суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами (інші варіації формулювання – з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб; доведення отриманого кінцевого результату до споживачів задля задоволення їхніх інформаційних потреб) (див. закони від 04.02.1998 №74/98-ВР, від 02.10.1992 №2657-ХІІ, Наказ Держкомстату України та Міннауки України від 07.08.1998 №272/219, Наказ Держкомзв'язку та інформатизації від 06.06.2003 №97 тощо). Отже, у наведених нормативних визначеннях закладено ще один термін – «інформаційний продукт», який в актуальних (чинних) нормативних актах подається як «інформаційна продукція». Останній термін у ст. 23 Закону України «Про інформацію» визначається як «матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин». Так само на «матеріальності» («матеріалізованості») акцентується або це впливає зі змісту інших нормативних визначень «інформаційного продукту» («інформаційної продукції»), які можемо знайти на сайті ВР у розділі «Термінологія законодавства». Зокрема, у нормативних визначеннях (як у тих, що втратили актуальність, так і у тих, що закріплені у чинних нормативних актах) йдеться про: а) вироблену і призначену для обігу і використання продукцію засобів масової інформації, друковану продукцію, аудіовізуальні твори, фонограми, дитячі настільні ігри, електронні ігри та програми для електронних обчислювальних машин на будь-яких видах носіїв, а також про інформацію, що поширюється шляхом видовищних заходів і в інформаційно-телекомунікаційних мережах (включно з інтернетом і мережею пересувного радіотелефонного зв'язку) (див. модельний закон часів перебування України в СНД від 03.12.2009); б) цифрові дані, призначені для

задоволення інформаційних потреб користувача, у тому числі програмний продукт (див. Наказ Держкомзв'язку та інформатизації від 06.06.2003 №97); в) масив даних або комплект масивів даних, що відповідає специфікації інформаційного продукту (див. Наказ Державіаслужби України від 13.05.2019 №582); г) документована інформація, яка підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів (див. закон від 04.02.1998 №74/98-ВР).

Таким чином, сама послуга, яка є предметом договорів про надання інформаційних послуг, нематеріальна за змістом (дії, діяльність, а також, на наш погляд, може бути і бездіяльність, наприклад – утримання від передання інформації іншим особам, ніж замовник, у випадках послуг зі зберігання інформації), а результат цієї діяльності – «інформаційний продукт» чи «інформаційна продукція» – є матеріалізованим. У цьому контексті може поставати питання, чи не є ці договори (принаймні їх частина, окремі різновиди) близькими до договорів підрядної групи. Важливим у Законі України «Про інформацію» є положення про те, що «інформаційна продукція та інформаційні послуги є об'єктами цивільно-правових відносин, що регулюються цивільним законодавством України». Також зазначимо, що в окремих нормативних актах, в яких визначається термін «інформаційна послуга», при характеристиці інформаційних продуктів наводяться окремі різновиди (приклади) таких інформаційних продуктів, зокрема фінансові, маркетингові, транспортні, освітнянські, телемедичні тощо (див., наприклад, Наказ Держкомзв'язку та інформатизації від 06.06.2003 №97). Вбачається, що в даному випадку мається на увазі певна сфера, щодо якої має значення інформація, яка збирається, обробляється, передається, щодо якої здійснюється пошук, надаються консультації тощо.

В окремих нормативних визначеннях «інформаційні послуги» здійснюються інші уточнення, наприклад звужується суб'єкт надання інформаційних послуг, що є зрозумілим у контексті регулювання цими актами лише специфічної сфери суспільних відносин, або наголошується на певному способі доведення інформації (зокрема, звуження лише до електронного вигляду) (див., наприклад Наказ Держкомзв'язку та інформатизації від 15.08.2003 №149). У багатьох актах акцентується саме на «інформаційних» потребах споживача, які задовольняються в результаті отримання відповідної послуги.

Доволі специфічним та всеосяжним є визначення інформаційних послуг в одному з законів, який вже втратив чинність, натомість є цікавим з позиції з'ясування підходу законодавця до змісту цього питання. Так, зокрема, в ньому акценти були зроблені на наданні інформації, яке позначалось як «довідкові послуги»; на розповсюдженні просвітницьких та культурно-освітніх знань, яке позначалось як «просвітницькі послуги»; на поширенні об'єктивної інформації та формуванні певних уявлень і ставлення суспільства до проблем («рекламно-пропагандистські послуги»). Про «довідкові» та «просвітницькі» послуги згадується й в іншому (підзаконному) нормативному акті, який, щоправда,

належить до цієї ж сфери суспільного життя (соціального обслуговування, надання соціальних послуг) і також стосується попереднього нормативного регулювання (тобто такого, що вже втратив чинність) (див., наприклад Постанову Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 29.12.2009 №1417).

В окремих нормативних актах закріплюються дуже специфічні визначення інформаційних послуг, які настільки сильно пов'язані зі сферою регулювання цих актів, що використати відповідне нормативне визначення «інформаційні послуги» для якогось узагальнення доволі важко, хоча й можна звернути увагу на певні конструкції, через які цей термін визначається. Наприклад, характеристика інформаційних послуг через сполучення «інформаційне забезпечення... шляхом передачі інформації, відомостей про...» та з акцентуванням причин передання такої інформації – «з ініціативи ... або на запит...» (див., наприклад Накази Мінтрансзв'язку України від 01.08.2007 №655 та від 03.02.2009 №115).

Найчастіше у нормативних визначеннях «інформаційних послуг» згадується про «надання» та «поширення» певної інформації. Щодо знань використовується дієслово «розповсюдження» (див., наприклад Постанову КМУ від 29.12.2009 №1417). Натомість можна знайти й інші варіанти дій з інформацією. Так, наприклад в одному з наявних законодавчих визначень (див. Закон України від 03.09.2015 №675-VI) ми не побачили виокремлення «надання», «поширення» та «розповсюдження», натомість у ньому здійснюється виокремлення «оброблення» та «зберігання» інформації. В іншому акті (підзаконному) йдеться про збір, накопичення, обробку та аналіз даних (див. Наказ Держкомзв'язку та інформатизації від 06.06.2003 №97). На всьому зазначеному ми акцентуємо тому, що вважаємо за доцільне в універсальному визначенні договору (тобто такому визначенні, що може бути використане для характеристики будь-якого договору про надання інформаційних послуг) врахувати максимальну кількість можливих варіацій поводження з інформацією. Щодо акценту на платності чи безоплатності надання певних інформаційних послуг, його ми побачили лише в одному з нормативних визначень (див. Закон України від 03.09.2015 №675-VI). Натомість невказівка про це в інших нормативних визначеннях може також свідчити про будь-які варіанти, тобто як оплатного, так і безоплатного їх надання.

Декілька слів слід сказати й про інші нормативні визначення, які так чи інакше можуть стосуватись договорів про надання інформаційних послуг. Насамперед, це поняття «інформація», «інформаційний ринок», «інформаційні активи».

Нормативних визначень поняття «інформація» чимало, натомість базовим є визначення, яке закріплено у ст. 1 Закону України «Про інформацію», де вона тлумачиться як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Аналіз змісту інших нормативних визначень свідчить, що в основному «інформація» тлумачиться як сукупність відомостей, знань і повідомлень про об'єкти, явища, процеси (див.,

наприклад Постанову КМУ від 20.01.1997 № 40 або інші акти, на які здійснюється посилання у підрозділі «Термінологія законодавства на сайті ВР».

У тлумачних словниках термін «інформація» також має доволі широкий зміст. Так, під «інформацією» розуміється:

– повідомлення про якійсь події; відомості про навколишній світ, процеси, що в ньому відбуваються – про події, ситуації, чинсь діяльність;

– повідомлення про що-небудь, доведення до відома; відомості про які-небудь події, чинсь діяльність тощо; повідомлення про щось; відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації, фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості.

Також у тлумачних словниках можемо знайти й термін «інформаційний», який тлумачиться як:

– довідковий; той, що стосується інформації;

– який містить інформацію; який опрацьовує та видає інформацію; стосується до інформації як сукупності відомостей або сигналів, що містяться де-небудь або що передаються від одного об'єкта до іншого.

Важливість терміну «інформаційний ринок» пояснюється тим, що саме на ньому й фіксуються потреби (інформаційні потреби) замовників та формується цінова політика у договірних відносинах. Це поняття використовується лише в одному законодавчому акті, який, до того ж, вже втратив свою чинність, натомість зміст цього поняття, на наш погляд, є доволі універсальним, і може застосовуватись у характеристиці договірних відносин з надання інформаційних послуг загалом. Зокрема, у ньому згадується про продаж і купівлю інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг (див. закон від 25.06.1993 №3322-ХІІ «Про науково-технічну інформацію»). Цікавим у ньому є виокремлення нематеріалізованих (послуги), матеріалізованих (продукція), та таких, що можуть виступати як нематеріалізовані, так і матеріалізовані (технології, інформаційні ресурси) об'єктів.

Також доволі цікавим терміном, який може використовуватись для характеристики предмета того чи іншого договору про надання інформаційних послуг, є термін «інформаційні активи». Щоправда у нормативному акті, в якому цей термін закріплено, його зміст розуміється у дещо звуженому контексті – це «будь-яке повідомлення або представлення знань, таких як факти, дані, які є цінними для електричних мереж, можуть існувати на будь-якому носії чи у будь-якій формі, включаючи цифрові чи нецифрові». І до таких активів віднесено бізнес-дані, інтелектуальна власність, інформація про клієнтів, контракти, договори, журнали безпеки, метадані, оперативні дані, фінансові дані, інформація про безпеку та журнали керування подіями, файли конфігурації. Так само звужений контекст можемо спостерігати й щодо розуміння «послуг у сфері інформатизації», який наразі у такому формулюванні не закріплюється, натомість у пп. «в» п. 186.3 ст. 186

Податкового кодексу України (далі – ПК України) йдеться про «консультаційні, інжинірингові, інженерні, юридичні (у тому числі адвокатські), бухгалтерські, аудиторські, актуарні, а також послуги з розроблення та тестування програмного забезпечення, з оброблення даних та надання консультацій з питань інформатизації, надання інформації та інших послуг у сфері інформатизації, у тому числі з використанням комп'ютерних систем». Ця норма ПК України стосується визначення місця постачання послуг, натомість наводимо її ще й тому, що у цій статті (ст. 186 ПК України) використовується інша, ніж у ЦК України, назва сторони відповідного договору – «отримувач послуг».

Отже, наразі регулювання договорів з надання інформаційних послуг, зазначимо, що є явно недостатнім, адже відсутні окремі спеціалізовані норми, зібрані в одному місці, які б деталізовано регулювали цей договір. Недостатнє нормативне регулювання цього договору не сприяє належному захисту прав його сторін, особливо замовників, що підтверджує аналіз змісту конкретних договорів та їх зразків, яких багато у мережі «Інтернет», та чимала судова практика розгляду спорів, що виникають з укладених договорів про надання інформаційних послуг. Нормативне регулювання цього договору має включати питання його визначення, в якому має відобразитись його предмет. Можливим є й інший варіант, який використовують науковці, – це узагальнене позначення у дефініції «інформаційні послуги». Натомість при такому варіанті мають бути закріплені подальші норми, в яких би розкривався предмет цих договорів – «інформаційні послуги». За абз. 2 ч. 1 ст. 638 ЦК України умова про предмет договору є істотною умовою будь-якого договору, яка впливає на визнання того чи іншого договору укладеним. В абз. 1 ч. 1 цієї статті закріплено, що лише у випадку досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов договору він вважається укладеним. Конкретизація предмета у можливих різновидах договорів про надання інформаційних послуг (консалтингових, маркетингових, інжинірингових, юридичних (у тому числі адвокатських), бухгалтерських, аудиторських, актуарних, освітніх, фінансових, телемедицини, психологічних, послуг в сфері ІТ тощо) дозволяє отримати уявлення про сферу нормативного регулювання, тобто про нормативні акти, до яких слід звертатись у разі, якщо у конкретному договорі між сторонами не будуть врегульовані якісь відносини, будуть закріплені обов'язки, але не буде закріплено конкретних засобів стимулювання їх виконання чи мір відповідальності за неналежне їх виконання чи невиконання. Звичайно, кожний з різновидів договорів про надання інформаційних послуг не може бути врегульований на рівні норм цивільного кодексу, натомість врегулювання у ньому загальних норм про договори з надання інформаційних послуг є можливим. Об'єднує широкий спектр різновидів договорів про надання інформаційних послуг «інформаційні» потреби їх споживача-замовника таких послуг, які задовольняються в результаті отримання відповідної послуги. Вдосконалення нормативного регулювання договорів з

надання інформаційних послуг слід починати з надання визначення цього договору, в якому має бути відображено його загальний предмет – інформаційні послуги.

Питання для перевірки знань:

1. Дайте визначення поняття «інформація».
2. Як Ви розумієте поняття «інформаційні послуги»?
3. В яких значеннях згадується «інформація» в ЦК України?
4. Який зміст права на інформацію?
5. Назвіть та охарактеризуйте гарантії права на інформацію.
6. Які особливості нормативного регулювання договору про надання інформаційних послуг?
7. Що є предметом договору про надання інформаційних послуг?
8. Назвіть та охарактеризуйте учасників інформаційних відносин.
9. Чому судовий захист є універсальним засобом захисту права на інформацію?
10. Які ще способи захисту прав учасників інформаційних відносин (крім судового)?